

המשרד לקליטת העלייה

פעולות ביקורת

נבדק נושא תחזוקת המבנים באתרי הדיור הזמני. כמו כן הושם דגש מיוחד בבדיקת שירותי החינוך ושירותי הבריאות לעולי אתיופיה באתרים. עוד נבדקו הפעולות לפינוי העולים מן האתרים לדירות קבע.

נבדקה מידת ההקפדה של המשרד על קיום חוק הסיווג (ראה בפרק "מינויים פוליטיים" בדוח זה).

אתרי דיור זמני

ריכוז ממצאים

עד סוף 1992 הוצבו במאות יישובים באזורים עירוניים וכפריים, במסגרת אתרי דיור זמני, כ-26,000 קרוונים ומגורונים. כ-20,000 מהם אוכלסו בכ-50,000 נפש - עולים מאתיופיה, עולים ממדינות חבר העמים וישראלים ותיקים. העולים מאתיופיה שוכנו ב-21 אתרי דיור זמני, שמקצתם אוכלסו גם בעולים ממדינות חבר העמים ובישראלים ותיקים. הטיפול בעולים מאתיופיה ב-21 האתרים נמסר למשרד לקליטת העלייה (להלן - המשרד) בספטמבר 1992. ברובם הגדול של האתרים חסרו תשתיות של שירותים קהילתיים שונים. ב-1993 הוחל בפינוי האתרים.

בקרוונים התגלו תקלות רבות שפגעו באיכות החיים של דייריהם. הגורמים המטפלים באתרים לא הביאו בחשבון את הבעיות שעלולות להיווצר מאכלוס קרוונים הנוטים להתקלקל בדיירים שאינם אמונים על השימוש בהם, ולא נערכו בעוד מועד לטיפול נאות בתחזוקת הקרוונים.

תושבי האתרים המתונו שבועות, ויש שאף חודשים, לתיקון תקלות ונזקים שהתגלו בקרוונים, ונגרם להם סבל רב.

9 מבין 21 האתרים שבאחריות המשרד נבנו בלא מערכת מתאימה לטיפול סביר בשפכים, והיו בהם בעיות ביוב בדרגות חומרה שונות, שהתלוו אליהן מפגעי יתושים וריח. תיקון מערכות הביוב הושלם במהלך חורף 1993, למעט אתר אחד שהליקויים בו אינם בני תיקון. לא באה על פתרונה סוגיית התחזוקה השוטפת של מערכות הביוב.

בעשרה אתרים שבאחריות המשרד לא נסללו דרכי הגישה והדרכים הפנימיות ובמקצת האתרים האלה לא נסללו כלל שבילים פנימיים או לא הומשכה סלילתם עד לפתחים של מבני המגורים. בסוף 1992 נעשו תיקונים בתחום זה רק בשני אתרים; לא באה על פתרונה בעיית הדרכים הפנימיות והשבילים ביתר שמונת האתרים.

תיקונים דחופים של מפגעים חמורים במבני מגורים ב-15 אתרים שבאחריות המשרד - כגון חדירת גשם מגגות ומקירות המבנים וסתימה של המערכות הסניטריות - שהוזמנו באוקטובר 1992 נעשו רק בעיצומו של חורף 1993, ומקצתם - רק עם בוא האביב.

רוב העבודות לטיפול סביבתי שתוכננו ב-21 האתרים לא בוצעו עד מועד סיום הביקורת, דצמבר 1993. התקנת סככות לתחנות הסעה והקמת תחנות הסעה מקורות הושלמה רק בסוף מארס 1993; לא מומשה ההחלטה להשלימן לפני בוא החורף.

האתרים שבאחריות המשרד חסרו אמצעי כיבוי אש עצמיים למיניהם, אף שהמבנים הוצבו בהם בצפיפות, וסכנת הדליקות בהם היתה רבה. חלוקת אמצעי הכיבוי החסרים נעשתה רק באמצע 1993, אולם לא נעשה באתרים דילול מבנים, לא הוצבו בהם כבאיות אש, לא הוקמו בהם נקודות כיבוי מקומיות מאוישות בצופים לאיתור אש מתלקחת ובצוותי כיבוי אש מקרב העולים, ולא הותקנו בהם מסכי מים ומתזי מים אוטומטיים.

19 מבין 21 האתרים אוכלסו וחוברו לרשת החשמל הארצית, אף שנציבות כבאות והצלה לא אישרה את המגורים בהם ואת חיבורם למערכת החשמל. בשני האתרים האחרים הותקנו גנרטורים שהשימוש בהם התגלה כמסוכן. אחד משני האתרים האלה חובר לבסוף לרשת החשמל באישורה של נציבות כבאות והצלה, אף שלא הותקנו בו מתזי מים.

נמצאו ליקויים בסדרי השמירה באתרים.

בשנת הלימודים התשנ"ג למדו במעונות יום רק 1,477 ילדים של עולים מאתיופיה מבין 1,765 שהיו זכאים ללמוד במסגרת זו. מקצת הילדים שלא למדו לא שולבו במעונות היום בגלל מחסור בכיתות לימוד.

בתחילת 1993 שילם המשרד לגופים המפעילים את מעונות היום שכר לימוד בסך של כ-505,000 ש"ח שהגיע להם מהוריהם של 961 ילדים שלא עמדו בהתחייבותם לשלמו מכיסם. לצורך התשלום לגופים המפעילים ניכה המשרד סכום כולל של כ-617,750 ש"ח מסל הקליטה של הורי 1,765 ילדים ולא החזיר כספים למי שעמדו בהתחייבותם ושילמו את שכר הלימוד כנדרש.

באמצע 1993 ניכה המשרד מהורי התלמידים 948,000 ש"ח, כדי שיהיה בידו לשלם את שכר הלימוד לגופים המפעילים את מעונות היום. גם הפעם ניכה כספים ממשפחות ששילמו את שכר הלימוד כנדרש, וגם הפעם הוא לא החזיר להן את הכספים שניכה. אולם, בשונה מהפעם הקודמת הוא גם לא שילם לגופים המפעילים את שכר הלימוד המגיע להם. המשרד מסר, כי באוקטובר 1993, בעקבות הביקורת, הוא החל להחזיר סכום כולל של 291,000 ש"ח למשפחות העולים ששילמו את שכר הלימוד. עוד מסר המשרד, כי אין בכוונתו להחזיר 208,000 ש"ח ליתר המשפחות שאינן שולחות את ילדיהן למעונות היום, וכי אין ביכולתו לשלם את שכר הלימוד בסך 449,000 ש"ח לגופים המפעילים, בגלל התנגדות משרד האוצר לתשלום.

בגלל מחסור בכיתות לימוד היה צורך להסיע מדי יום ביומו למעונות יום שמחוץ לאתרים, 889 ילדים של עולים מאתיופיה. 20 מבנים שנועדו למעונות יום הוצבו באתרים רק לקראת סוף שנת הלימודים התשנ"ג, בגלל חוסר תיאום בין המשרד לבין עמידר ואי-בהירות בהגדרת הצרכים.

כדי להקנות לתלמידים מקרב עולי אתיופיה סל של שירותי חינוך, קיבל עליו המשרד לשלם במקום הורי התלמידים את אגרת החינוך לרשויות המקומיות. הוא לא בדק אם הכספים שהעביר לרשויות המקומיות הגיעו לתעודתם - גני הילדים ובתי הספר - ואם אלה העניקו את מלוא שירותי החינוך לתלמידים.

1. כדי לתת מענה מהיר למצוקתם של חסרי דיור - עולים חדשים וישראלים ותיקים - החליטה הממשלה באוגוסט 1990 לרכוש ולהציב 5,000 קרוונים. הם נועדו לשמש פתרון דיור זמני בלבד. בעקבות התגברות העלייה, אישרה הכנסת בדצמבר אותה שנה רכישת 33,000 מגורונים. בעקבות החלטות ועדת השרים לענייני קליטה ועלייה במאוס וביולי 1991, הגיע המספר הכולל של הקרוונים שנרכשו ל-6,000 ושל המגורונים ל-20,000¹.

עד סוף 1992 הוצבו במאות יישובים באזורים עירוניים וכפריים, במסגרת אתרי דיור זמני, כ-26,000 קרוונים ומגורונים ואוכלסו כ-20,000 מהם. 28% מהמבנים הוצבו במישור החוף ובשפלה; 15% - באזור חיפה ובשרון הצפוני; 15% - בגליל ובעמקים; 16% - בנגב; ו-26% - באזורי יהודה והשומרון ובחבל עזה (יש"ע). בשנת 1993 הוחל בפניית תושבי האתרים.

מספר התושבים המתגוררים באתרים נאמד ב-50,000 נפש. עמידר - החברה הלאומית לשיכון עולים בישראל בע"מ (להלן - עמידר) מרכזת נתונים על כ-35,500 נפש (70%), אשר חתמו עמה על חוזה שכירות. אלה התגוררו ב-4,000 קרוונים וב-8,000 מגורונים בקירוב. לעמידר אין מידע על דיירים שלא שכרו את הקרוונים ישירות ממנה (בנושא "הקצאה וניהול של קרוונים ומגורונים", ראה דוח שנתי 43, עמ' 130). על פי נתוני עמידר, ההתפלגות של תושבי האתרים שחתמו עמה על חוזה שכירות היא כדלקמן: 39% - עולים מאתיופיה, 41% - עולים ממדינות חבר העמים, והיתר - ישראלים ותיקים.

אתרים גדולים שיש בהם מ-500 יחידות דיור (להלן - יח"ד) ומעלה, נמצאים במקומות האלה: נחל בקע - 2,300 יח"ד; חצרות יסף - 1,650 יח"ד; נווה כרמל - 1,100 יח"ד; בת חצור - 900 יח"ד; גבעת המטוס - 600 יח"ד; ועכו - 500 יח"ד.

2. בסוף 1990 נפתחו שערי אתיופיה לפני גל נוסף של עולים. שיאו של גל עלייה זה היה במאי 1991 ב"מבצע שלמה", שבמסגרתו עלו לארץ כ-14,000 נפש בתוך כיומיים. בסך הכל עלו לארץ בשנים 1991 ו-1992 כ-26,700 עולים מאתיופיה. בתחילת 1993 מנתה העדה בישראל כ-50,000 נפש.

בבואם לארץ שוכנו עולי אתיופיה בבתי מלון ובמרכזי קליטה. בראשית 1992 הוחל בהעברתם משם בהדרגה: רובם הועברו למגורים זמניים ב-21 אתרים ומקצתם הועברו לדירות קבע. להלן בעמוד הבא, נתונים על הפריסה של מגורי העולים מאתיופיה בסוף אותה שנה.

על פי החלטת הממשלה מדצמבר 1990, נמסר הטיפול בעולי אתיופיה בפרק הזמן הראשון לשהייתם בארץ לידי הסוכנות היהודית. בספטמבר 1992 החליטה הממשלה להעביר את הטיפול בעולים אלה למשרד לקליטת העלייה. המשרד אחראי לתיאום בין משרדי הממשלה השונים, כדי להבטיח שהעולים יקבלו מהם את סל שירותי הקליטה שהם

זכאים לו. המשרד עצמו

¹ "קרוון" - מבנה הניתן להובלה ("מבנה יביל"), שיש בו יחידת דיור אחת ששטחה עד 46 מ"ר או שתי יחידות דיור קטנות ששטח כל אחת מהן הוא עד 23 מ"ר; יחידת דיור קטנה אחת נקראת "מגורון".

מקצה לעולים בשנה השנייה לעלייתם הקצבה כספית מיוחדת ("סל קליטה לעולי אתיופיה") לרכישת השירותים.

נפשות	בתי אב	
16,300	3,800	21 אתרי דיור זמני
5,200	2,000	מרכזי קליטה ובתי מלון
4,000	700	דירות קבע
1,200	-	מוסדות פנימייתיים לצעירים
26,700	6,500	ס"ה

21 האתרים שאוכלסו בעיקר בעולים מאתיופיה (מקצתם אוכלסו גם בעולים ממדינות חבר העמים ובישראלים ותיקים) הוקמו מלכתחילה כדי לתת מענה זמני לצורכי הדיור של גל העלייה הגדול ממדינות חבר העמים. הם נבנו ברובם הגדול בריחוק מיישובים ותיקים, וברבים מהם חסרו תשתיות של שירותים קהילתיים שונים.

ביוני 1991 אישרה הממשלה תכנית מתאר ארצית לאתרים לדיור מיידי וזמני (להלן - ת/מ/א 33). אתרי הקרוונים והמגורונים נועדו להיות שכונות מגורים זמניות. כדי למנוע הנצחתם כפתרונות דיור קבועים, נקבע ב-ת/מ/א 33 כי תוקף היתרי הבנייה לדיור מיידי וזמני יהיה חמש שנים מיום אישור ת/מ/א 33, ולאחר חמש שנים יפורק או יסולק הדיור הזמני על תשתיותיו, ומערך ייעודי הקרקע יחזור לקדמותו, בהתאם לתכניות בנות תוקף החלות בתחום האתרים.

המשרד רואה חשיבות רבה לקצר עד כמה שאפשר את שהיית עולי אתיופיה באתרים על ידי העברתם לדירות קבע בתוך שנתיים עד שלוש שנים מקבלת אחריותו על האתרים. עם זאת סבור המשרד, כי כל זמן שהעולים חיים באתרים, יש לדאוג לרווחתם ולהסדיר בדחיפות את כל השירותים החסרים באתרים. משימה זו הוטלה על היחידה לטיפול בעולי אתיופיה שהוקמה באוקטובר 1992 במשרד הראשי בירושלים. היחידה אמורה ללוות את עולי אתיופיה בחיי היום-יום ולהפעיל תכניות שונות בתחום איכות החיים ובתחומי חברה ותרבות, כל זאת בעזרת צוותים של עובדי המשרד המצויים בכל אחד מ-21 האתרים. היחידה נעזרת בחדר המידע והבקרה שהוקם במשרד הראשי, ושנועד, בין היתר, לאפשר יצירת קשר ישיר עם כל אתר ואתר במשך 24 שעות ביממה.

3. בחודשים אפריל - אוגוסט 1993 בדק משרד מבקר המדינה במשרד הבינוי והשיכון (להלן - משב"ש) ובעמידר את הטיפול בתחזוקת המבנים בשלושה אתרים (חצרות יסף, חצרות חפר וחדרה). במשרד לקליטת העלייה נבדקו הפעולות לתחזוקת 21 האתרים שבאחריותו וכן פעולות הטיפול הסביבתי, אמצעי כיבוי האש והאבטחה. כמו כן נבדקו שירותי החינוך והבריאות שניתנו לעולי אתיופיה באותם אתרים. במשב"ש ובמשרד נבדקו הפעולות לפינוי העולים מן האתרים לדירות קבע. הביקורת נעשתה במשרד, במשב"ש ובעמידר. במהלך הביקורת נעשו ביקורים בתשעה אתרים: חצרות יסף, חצרות חפר, חדרה, רוויה, חפץ חיים, גדרה, בת חצור, חולדה וגבעת המטוס. כן נתקבלו הסברים והבהרות ממשרד החינוך והתרבות, ממשרד העבודה והרווחה, ממשרד הבריאות, ממשרד הפנים ומהמטרה. על ביקורת קודמת בנושא "הבטחת דיור זמני בתקופת הביניים - קרוונים ומגורונים", ראה דוח שנתי 42, עמ' 227.

תחזוקת הקרוונים

טיב הקרוונים

בקרוונים התגלו תקלות וליקויים רבים שפגעו באיכות החיים של דייריהם: התברר שהבידוד במבנים אינו מספיק לתנאי האקלים של הארץ - בחורף שורר בקרוונים קור רב, ואילו בקיץ החום מעיק ומקשה על השהייה בהם; הרצפה אינה עמידה ונפגמת אף מגרירת רהיטים. החיבורים במערכת צינורות המים בקרוונים אינם מהסוג המקובל בארץ, ונפתחים תדירות בשל שינויים בלחץ המים; הכיורים והאגניות עשויים חומר פלסטי רגיש לחום וחסרים תמיכה נאותה; האסלות ומכלי ההדחה נוטים להישבר ולהיסדק; בקרוונים רבים גרמו נזילות ממערכת המים נזקים כבדים - עובש, ריקבון, התנפחות קירות, ויש שאף לקריסת רצפות. גופי חימום בדוודים לחימום מים נשרפים תדירות, בעיקר משום שלא הותקנו שסתומי "אל-חוזר" למניעת התרוקנות הדוודים בעת הפסקות מים. בצנרת הביוב, שחיבוריה נעשו בהדבקה (שיטת שאינה מקובלת בארץ), יש נזילות רבות הגורמות למפגעים תברואיים. בחצרות יסף החלידו במהירות התושבות ועמודי המתכת המשמשים בסיסים למבנים, בגלל קרבת האתר לים. גרמי המדרגות המובילים אל הקרוונים אינם מחוברים כהלכה, המעקות אינם מהוקצעים ורבים מהם אינם יציבים.

הקרוונים משמשים לדייריהם מקום דיור זמני בלבד ואינם שייכים להם. נוסף על כך רבים מדיירי הקרוונים גם אינם אמונים על השימוש בהם. משום כך השימוש בקרוונים לא היה זהיר. רבים מהדיירים לא הבחינו בתקלות או לא דיווחו עליהן מבעוד מועד. בהעדר טיפול החמירו התקלות ונגרמו לקרוונים נזקים חמורים.

אכלוס קרוונים הנוטים להתקלקל בדיירים שאינם אמונים על השימוש בהם גרם להיווצרות של תקלות רבות במבנים. לדעת משרד מבקר המדינה, הגורמים המאכלסים היו צריכים להיות ערים לבעיות שיתעוררו ולהיערך בעוד מועד לטיפול נאות בהחזקת המבנים, דבר שלא נעשה במידה מספקת.

היערכות לטיפול בתחזוקת הקרוונים

באוקטובר 1990 קיבלה ועדת השרים לענייני עלייה כמה החלטות בנוגע להיערכות עמידר למתן פתרונות דיור. באחת ההחלטות נאמר, שעמידר תקבל לניהולה את הבתים המיובאים והקרוונים. על אף ההחלטה האמורה, לא הוגדרו תפקידי עמידר ותחומי אחריותה בכל הקשור לניהול הדיור הזמני, ולא נקבעו מקורות המימון להוצאותיה בגין ניהול הקרוונים ותחזוקתם.

רק בספטמבר 1992 מינו החשב הכללי, מנכ"ל משב"ש ויו"ר דירקטוריון עמידר צוות בין-משרדי כדי שיגיש המלצות בדבר הסדרת מערכת הקשרים בין הממשלה לבין עמידר בעניין הדיור הזמני והדיור הקבוע. הצוות נדרש להגיש את המלצותיו בנושא הדיור הזמני עד סוף נובמבר 1992, אך הוא הגיש אותן רק בתחילת יולי 1993, ורק אז נחתם בידי החשב הכללי, מנכ"ל משב"ש ויו"ר עמידר הסדר בדבר ניהול הנכסים בדיור הזמני. ההסדר קבע מה יהיו תפקידי עמידר בכל הקשור לניהול הקרוונים ותחזוקתם, ומה יהיו ההסדרים הכספיים למימון פעולותיה.

פעולות תחזוקה

משרד מבקר המדינה בדק את פעולות התחזוקה שנעשו בידי עמידר בשלושה אתרים: חצרות יסף, חצרות חפר וחדרה. האתרים שנבדקו נבחרו לפי שיוכם המוניציפלי וגודלם - באתר

חצרות יסף, שמספר תושביו 3,500, מונתה מועצה מקומית משלו; אתר חצרות חפר, שמספר תושביו 1,000, מצוי בתחום השיפוט של המועצה האזורית עמק חפר; ואתר חדרה שמספר תושביו 650, מצוי באחריות עיריית חדרה. כן נבדקו פעולות המשרד בכל הקשור לתחזוקת 21 האתרים שאוכלסו בעולים באתיופיה.

1. (א) בחוזים שחתמו עם משב"ש, התחייבו ספקי הקרוונים, לתקן ולהשלים כל פגם, נזק, השמטה, חיסרון או ליקוי הנובעים מעבודה, תכנון, ציוד וחומרים שאינם תואמים את הוראות החוזה, שיתגלו במהלך 12 חודשים ממועד קבלת הקרוונים בידי משב"ש; וכן כל נזק שייגרם עקב חדירת רטיבות או מי גשמים לקרוונים בתוך 24 חודשים מהמועד האמור, כפוף לבלאי סביר ולשימוש על פי הוראות היצרן. על הספק לקיים את התחייבותו בתוך 15 יום מקבלת ההודעה על הנזקים, אולם בהסכמת המפקח מטעם משב"ש יהיה רשאי לעשות תיקונים במרוכז. לא מילא הספק את התחייבויותיו, יהיה משב"ש רשאי לעשות את התיקונים בעצמו.

הליך הטיפול בתקלות שהתגלו היה כדלקמן: הדיירים הודיעו לעמידר על התקלות שהתגלו בקרוונים שבהם התגוררו, ועמידר העבירה את תלונותיהם לספקים כדי שיבצעו את התיקונים הנדרשים.

עמידר לא קיימה פיקוח מסודר אחר תיקונים שביצעו הספקים והסתפקה ברישום התלונות של התושבים ובהעברתן לספקים. עמידר לא רשמה את המועדים שבהם התייצבו צוותי התיקונים של הספקים באתרים ואת מועדי הסיום של התיקונים. משום כך לא ידעה מהו משך הזמן שעבר בין ההודעה על התקלה לבין היענות הספק לקריאה. רוב הספקים שלחו צוותים לתיקון, אך לא הודיעו לעמידר מתי התייצבו הצוותים באתר, ומתי הושלמו התיקונים. התיקונים נעשו בדרך כלל רק לאחר שרוכזו כמה תלונות על תקלות. משום כך תוקנו תקלות רבות, בעיקר בחצרות יסף, רק שבועות מספר לאחר קבלת ההודעה עליהן. ממסמכי עמידר עולה, כי כמה ספקים לא סיפקו את שירותי התחזוקה שהיו אמורים לתת במסגרת שנת האחריות. היו ספקים שטענו, כי התקלות הן באשמת הדיירים, כיון שהדיירים השתמשו בקרוונים שלא על פי הוראות היצרן, ולכן הם, הספקים, אינם חייבים לתקן.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה מדצמבר 1993 הודיעה עמידר, כי התמקדה ברישום התקלות ובדיווח עליהן לספקים, וכי הודיעה למשב"ש על ספקים שלא נענו להודעותיה. עמידר הסבירה את הליקויים שהתגלו בתחזוקת הקרוונים בהעדר הגדרה ברורה של תפקידיה בכל הקשור לביצוע התיקונים בתקופת האחריות של הספקים, ובהעדר הקצאת תקציבים לביצוע התיקונים במקום ספקים שלא סיפקו את שירותי התחזוקה כנדרש.

(ב) בסתיו 1992 הודיעו הספקים על תום תקופת אחריותם לתחזוקת הקרוונים. בחודשים אוקטובר ונובמבר אותה שנה חל גידול במספר התלונות של התושבים על תקלות, בעיקר בגלל פגעי מזג האוויר. אולם בהעדר הגדרה מחייבת של תפקידיה ואחריותה של עמידר בכל הנוגע לתחזוקת הקרוונים ובהעדר משאבים למטרה זו, לא טיפלה החברה בנזקים שנגרמו בתקופה זו. משום כך נגרם סבל רב לתושבי האתרים.

סקר מנובמבר 1992, שעשתה הלשכה לשירותי רווחה של המועצה המקומית חצרות יסף לאיתור בעיות התושבים, סיכם את נושא תחזוקת המבנים בחצרות יסף במלים אלה: "קיימת בעיה חמורה של התפרקות המבנים, רצפות מתמוטטות, נזילות מברזים, ביוב סתום, צינורות מים סתומים, וחורים בקירות. לצערנו אין מענה אפקטיבי מהיר לבעיות אלה". באמצע אותו חודש כתב עובד המשרד המכהן כמנהל אתר חצרות חפר לשר הבינוי והשיכון: "מאחר ופניותי החוזרות ונשנות לעמידר לא קיבלו את ההתייחסות המתאימה וליתר דיוק לא נענו כלל,

החלטתי לפנות אליך. באתר הקרוונים חפר מצב התחזוקה הוא מתחת לכל ביקורת. אין שום טיפול, תחזוקה ותיקונים. עשרות רבות של תושבים נענים בלך ושוב מספר חודשים".

(ג) רק בעיצומו של חורף 1992/93, לאחר שהתקלות שהתגלו בקרוונים לא תוקנו, הזמינו משרדי הממשלה מעמידר עבודות לשיפוץ ולתיקון קרוונים באתרים לדיור זמני: המשרד החל לטפל בתיקון הליקויים במבני המגורים המאוכלסים בעולים מאתיופיה, ובאמצע נובמבר 1992 הזמין מעמידר עבודות בהיקף של 1.4 מיליון ש"ח (ראה להלן); ומשב"ש החל לטפל בתיקון יתר המבנים בכל האתרים הפזורים ברחבי המדינה, ובאמצע דצמבר אותה שנה הזמין מעמידר עבודות בסך 10 מיליון ש"ח, שכללו טיפול במפגעי בטיחות, ייצוב קרוונים איטום ותיקון נזקים עקב חדירת מים. באותו חודש החלה עמידר להפעיל קבלנים לתיקון המפגעים השונים שהתגלו באתרים.

בפברואר 1993, בעקבות דיוני הצוות הבין-משרדי שדן בהסדרת מערכת הקשרים שבין הממשלה לבין עמידר בעניין הדיור הזמני, הוציא סמנכ"ל לדיור ובינוי של עמידר חוזר למנהלי המחוזות של עמידר. בחוזר נאמר, כי עמידר עומדת לסכם עם משרד האוצר ומשב"ש את ההוצאות על התחזוקה השוטפת לפי סל פריטים מוסכם. לחוזר צורף סל שיפוצים זמני שלפיו יש לנהוג עד לאישור הסופי של סל הפריטים. לפי סל השיפוצים הזמני תבצע עמידר את העבודות האלה: עבודות אינסטלציה; עבודות אטימה; תיקוני רצפה, תיקון מדרגות כניסה; בדיקת קרוונים לפני החורף; ותחזוקה של ציוד כיבוי אש. לעומת זאת, עמידר לא תבצע תיקונים כגון: החלפת אבזרי אינסטלציה; עבודות חשמל; עבודות נגרות ואלומיניום; תיקונים שונים בתוך המבנה. תיקונים אלה אמורים להיעשות בידי הדייר ועל חשבוננו.

בדיקת פעולות עמידר לתחזוקת הקרוונים בשלושת האתרים בשנת 1993 העלתה כי דיירים רבים חיכו שבועות, ולעתים אף חודשים, לתיקון תקלות. הדבר נבע מהצטברות של תקלות שלא תוקנו בחודשים ספטמבר - נובמבר 1992 ושל תקלות שחזרו ונשנו מדי יום ביומו, גם לאחר ביצוע התיקונים - וכן מהקושי להשיג חלקי חילוף מתאימים.

עמידר לא טיפלה במגוון רחב של תקלות שכיחות והן הושארו לטיפול הדייר. תיקון תקלות אלה לא נכלל בהזמנת עבודות השיפוץ של המשרד ושל משב"ש מסוף 1992 ולא בסל השיפוצים הזמני. דיירי הקרוונים טענו, שהסיבה לתקלות היא איכותם הירודה של המבנים: גופי החימום בדוודים לחימום מים, למשל, נשרפים בתדירות גבוהה לא בשל שימוש רשלני של הדיירים אלא בשל איכותם הירודה, או בשל העדר שסתומי "אל חוזר"; פגיעות בדלתות כניסה ללא גגון סוכך הנפתחות כלפי חוץ, פגיעות ברצפות, שבירה מכנית בקירות, בלאי מהיר של ארונות מטבח וכלי אינסטלציה - גם הם נגרמים בעיקר בשל איכותם הירודה של הקרוונים, ולא רק בגלל שימוש לא נכון של הדיירים. תושבים רבים התקשו להתמודד בעצמם עם תיקון הנזקים בגלל קשיים כלכליים, קשיי תפקוד והקושי בהשגת בעלי מלאכה וחלקי חילוף.

לדעת משרד מבקר המדינה, יש לתת את הדעת על התמרמרות העולים ועל מחירה החברתי. בשל המגורים באתרים נכפה על העולים ניתוק יחסי מהחברה הישראלית, ובהעדר מגעים חברתיים תכופים בינם לבין ישראלים ותיקים, הופכים בעיניהם המוסדות המטפלים בהם לראי כמעט בלעדי של החברה הישראלית. ראוי לבחון את האפשרות שתקלות שתיקון ומימון הוטלו על הדייר יתוקנו בידי עמידר, והדייר רק ישתתף במימון התיקונים בשיעור קטן בלבד, שיהיה בו כדי להניע אותו לשמור על המבנה, אך לא יכביד עליו מבחינה כלכלית.

(ד) בתחילת מארס 1993 החלה עמידר לבצע עבודות תחזוקה בכמה אתרים גדולים באמצעות חצרנים המועסקים בידי קבלנים. החצרנים עובדים באתר תמורת תשלום יומי ומבצעים תיקונים קלים. עבודות מורכבות יותר אמורות להתבצע בידי קבלנים חיצוניים כבעבר. בחצרות יסף הופעלו שני חצרנים; בחצרות חפר - חצרן אחד; בחדרה - חצרן אחד.

העסקת החצרנים שיפרה את הטיפול בקרוונים בשלושת האתרים האמורים. עם זאת, בשל איכותם הירודה של הקרוונים ואי-התאמתם לדייריהם עדיין יש בהם תקלות רבות המקשות על התושבים, במיוחד בחצרות יסף, שם מטפלת עמידר בכ-300 תיקונים בחודש. לאלה מתוספות תקלות שהדיירים עצמם אמורים לטפל בהן, ואשר אינן נרשמות כלל. יש תקלות - כגון אגניות סדוקות ושקיעת רצפות - שתיוקן נעשה רק לאחר שבועות ולעתים אף חודשים.

2. (א) בדיווח שקיבל המשרד מ-21 האתרים שבאחריותו באמצע אוקטובר 1992 נמסר לו, בין היתר, על מפגעים חמורים במבני המגורים של העולים מאתיופיה בשמונה מהאתרים, כגון חדירת גשם מגגות ומקירות המבנים וסתימה של המערכת הסניטרית. בתחילת פברואר 1993, בעיצומו של החורף, שב המשרד וביקש לדווח לו על התשתית הפיזית באתרים. בגלל פגעי מזג האוויר, היו היקף הליקויים וחומרתם במבני המגורים גדולים בהרבה מאלה שנמסר עליהם בדיווח הראשון.

עוד באמצע אוקטובר 1992, בעקבות הדיווח הראשון מן האתרים על התשתית הפיזית, הזמין המשרד אצל עמידר עבודות אטימה וכן תיקון של אבזרי חשמל חשופים ופריצות של צינורות מים במבני מגורים. התיקונים הדרושים לא נעשו בזמן (ראה לעיל). בסך הכל ביצעה עמידר תיקונים ב-2,581 מבני מגורים שאוכלסו בעולים מאתיופיה, ב-15 אתרים. העבודות הסתיימו בהדרגה בפברואר - מאי 1993. מכאן שתיוקנים דחופים, שחובה לבצעם לפני החורף, בוצעו בעיצומו של החורף, ומקצתם רק עם בוא האביב.

בדיווח ביניים של עמידר למשרד בתחילת פברואר 1993 נמסר על סיומן של העבודות ב-11 אתרים. דיווח זה אינו מתיישב עם נתונים שקיבל המשרד כעבור יום אחד בלבד מאותם אתרים. לפי נתונים אלה, יש שם ליקויים ופגמים חמורים במבני המגורים. המנהל של אתר נהורה הוסיף לנתונים הערה בזו הלשון: "עמידר אינה מטפלת בבעיות שלגביהן יש לה אחריות". גם מנהלי אתרים אחרים אמרו זאת. המשרד לא בירר עם עמידר את פשר הסתירה בין הדיווח שלה לבין הדיווח מן השדה, כפי שהיה עליו לעשות.

(ב) מערכת הביוב: בתחילת אוגוסט 1992 בדקה סיירת ארצית של המשרד לאיכות הסביבה (להלן - סיירת ארצית), בין היתר, 19 אתרים שאוכלסו בעולים מאתיופיה. בנייר עמדה שהגישה להנהלת המשרד לאיכות הסביבה, ושהעתק ממנו נשלח למשרד, נאמר, כי מקצת האתרים נבנו באזורי שוליים, מקצתם באזורי תעשייה או ליד תחנות מעבר לפסולת, ומקצתם בלא מערכת מתאימה לטיפול סביר בשפכים. ב-9 מהם מצאה הסיירת הארצית בעיות שפכים בדרגות חומרה שונות, שאליהן התלוו מפגעי יתושים וריח: באתרים מעגלים, צוחר ונהורה היו בעיות ביוב; בחצרות יסף, כדורי ונחל בקע - הביוב אמנם חובר למערכות מרכזיות של הרשויות המקומיות, אולם דלף וזרם לנחלים סמוכים לאתרים; בעכו ובחצור - מערכת הביוב לא עמדה בעומס וגלשה; ובנווה עובד - היא היתה מחוברת לבור סופג, שאינו פתרון מקובל.

לפי סיכום מאוקטובר 1992, בין המשרד לבין משרד הפנים, התחייב משרד הפנים להעביר לרשויות המקומיות תקציב מיוחד כדי שיטפלו במערכות הביוב באתרים.

ואכן, במהלך חורף 1993 תיקנו הרשויות המקומיות את מערכות הביוב באתרים, למעט באתר עכו שנבנה בשטח ביצות לשעבר ולא נמצא פתרון כלכלי והנדסי לבעיית הביוב שלו. עם זאת, במועד סיום הביקורת, דצמבר 1993, לא באה סוגיית התחזוקה השוטפת של מערכות הביוב באתרים על פתרונה. התברר, כי הרשויות המקומיות אינן מוכנות ליטול אחריות לתחזוקה השוטפת של מערכות הביוב באתרים שבתחומן.

(ג) דרכים ושבילים: באוקטובר 1992 קיבל המשרד נתונים על התשתית הפיזית באתרים. מנהלי עשרה אתרים התלוננו על דרכי גישה ודרכים פנימיות לא סלולות ועל העדר שבילים פנימיים או על אי-סלילת השבילים עד לפתחים של מבני המגורים.

האחריות לסלילת דרכים ושבילים היא החברה למשק וכלכלה של המרכז לשלטון המקומי שבנתה את האתרים, והמימון הוא של ממש"ש. בסוף 1992 תיקנה החברה למשק וכלכלה את הדרכים בשני אתרים (כדורי ובת חצור), והחלה בעבודות תיקון באתר נוסף (נווה כרמל). היא לא תיקנה כלל את הטעון תיקון בשבעת האתרים האחרים (חפץ חיים, בארותיים, מזור, עכו, נהורה, צוחר וגדרה), מאחר שלא קיבלה ממש"ש תקציב למטרה זו.

בפברואר 1993 ביקש המשרד ממש"ש לטפל בסלילת הדרכים והשבילים באתרים שצוינו לעיל. העניין עלה לדיון בסדרת פגישות בין הצדדים, והם אף יצאו לשטח כדי לבדוק את המצב. עלות העבודה הוערכה באפריל אותה שנה בכ-170,000 ש"ח, אבל לא נמצא לה מימון. באמצע אוגוסט אותה שנה שב המשרד ופנה אל ממש"ש בבקשה לפעול בדחיפות, לפני בוא החורף, להסדרת העניין. עד מועד סיום הביקורת, דצמבר 1993, לא באה על פתרונה בעיית הדרכים והשבילים באתרים האמורים.

בתשובתו למשרד מבקר המדינה מאמצע דצמבר 1993 הודיע המשרד, כי עדיין לא קיבל ממש"ש תקציב להשלמת התשתיות ההכרחיות באתרים, ולפיכך הוא מבצע במסגרת תקציבו המוגבל את ההכרחי ביותר - שבילים למעונות יום - כדי לאפשר לפעוטות לימודים סדירים בימים גשומים. לדברי המשרד, העבודה הושלמה בינואר 1994.

פעולות טיפוח סביבתי

בספטמבר 1992 החל המשרד לטפל בטיפוח הסביבתי של 21 האתרים שבאחריותו, שלדעתו, היו מוזנחים. בגלל הדחיפות בהקמת האתרים ובשל מגבלות תקציב, הוצבו הקרונות והמגורונים בקבוצות גדולות וצפופות על גבי מצעי כורכר חשופים. לא הוקמו באתרים גינות ציבוריות ולא הותקנו בהם מתקנים רבים הדרושים לרווחת התושבים, כגון: סככות וספסלי ישיבה, מתקני ספורט ופינוק משחק לילדים, מבנים לאשפה ומתקני כביסה וייבוש מרכזיים.

באותו חודש אישרה ועדת השרים לענייני קליטת העלייה ביצוע פרויקט "שיפור איכות החיים והסביבה באתרים", בתקציב של 2.75 מיליון ש"ח. הוחלט, כי המתקנים השונים הדרושים לרווחת העולים יותקנו באתרים עד מארס 1993, וכי ייעשו פעולות חינוך והסברה לאוכלוסיית האתרים ויגויסו מתנדבים מקרב תושבי האזור ומקרב חניכי תנועות הנוער כדי לשתתף בפרויקט באופן פעיל. את הפעולות ינחו וילוו ועדת היגוי בין-משרדית וכן צוות ביצוע ארצי. בכל אתר ואתר יוקמו צוותי ביצוע מקומיים. עד מועד סיום הביקורת, דצמבר 1993, לא נעשו רוב הפעולות שתוכננו בפרויקט.

1. בינואר - פברואר 1993 ביקש המשרד פעמים מספר ממשרד הפנים להעביר את חלקו בתקציב הפרויקט בסך 750,000 ש"ח, כדי שיהיה אפשר להתחיל בתכנון מפורט

של הפרויקט. באמצע מארס אותה שנה העביר משרד הפנים את מחצית התקציב לרשויות המקומיות, בלא שהנחה אותן להועידו לפרויקט. העניין נדון בישיבת ועדת השרים לענייני קליטה ועלייה ביוני אותה שנה, אולם רק באוקטובר אותה שנה פעל משרד הפנים להעביר את כספי התקציב מן הרשויות המקומיות למשרד.

2. בדצמבר 1992, בעיצומו של החורף, החליטה ועדת ההיגוי הבין-משרדית להתקין מייד סככות בתחנות הסעה ובמבני ציבור להגנה מפני גשם. בהזמנת העבודה מאותו מועד ביקש המשרד מעמידר להקים ב-21 האתרים 88 סככות לתחנות הסעה לא מקורות, 22 תחנות הסעה מקורות ו-42 סככות למבני ציבור. התברר, כי עמידר הזמינה הצעות ומסרה במכרז רק את שתי העבודות הראשונות, ולא הזמינה את הקמת הסככות במבני הציבור. בביצוע העבודות שהוזמנו הוחל רק בפברואר 1993 והן הושלמו רק בסוף החורף.

נוכח קשיי מזג האוויר והתמשכות עבודות ההתקנה של הסככות, ביקש המשרד מצה"ל, בסוף דצמבר 1992, להציב ליד מבני הציבור ותחנות ההסעה 64 אוהלים כדי שישמשו מסתור מפני הגשם. בתחילת ינואר 1993 השאיל צה"ל למשרד 10 אוהלים וסייע בהצבתם. הצבת אוהלים בריכוזי עולים, אם כי לא למגורים, מזכירה את תקופת המעברות בתחילת שנות החמישים ומעידה על אי-יכולת לפתור מבעוד מועד בעיות קיום קשות במועד ובדרך שתעניק לעולים איכות חיים ראויה לשמה.

אמצעי כיבוי אש

האתרים הוקמו ברובם הגדול באזורים חקלאיים ובריוחוק מיישובים ותיקים. מבני המגורים שהוצבו בצפיפות גדולה מאוד, עשויים מעץ ומחומרים קלים אחרים, ולכן גדולה מאוד סכנת הדליקות באתרים והתפשטותן המהירה. עם קבלת האחריות על האתרים התברר למשרד, כי חסרים בהם אמצעי כיבוי אש עצמיים למיניהם, וכי אי אפשר לסמוך על המכוניות לכיבוי אש של היישובים הוותיקים בגלל ריחוקם מהאתרים ובשל צפיפות המבנים באתרים (בעניין שירותי הכבאות וההצלה, ראה בדוח זה, עמ' 574).

1. באוגוסט 1992 מינו מנכ"ל משרד הפנים ומשב"ש ועדה ציבורית (להלן - הוועדה) כדי שתבדוק את מכלול האמצעים להתגוננות מפני אש באתרים. בדוח מספטמבר אותה שנה עמדה הוועדה על הצורך לנקוט אמצעי בטיחות מתאימים להגנה מפני אש, והמליצה להתקין מסכי מים בין מבנים שהמרחק ביניהם קטן מ-1.8 מטר וכן מתזי מים אוטומטיים.

בסוף אוקטובר אותה שנה נמסרו המלצות הוועדה לשר לקליטת העלייה בידי נציב כבאות והצלה שבמשרד הפנים. במכתב לשר ציין הנציב, שרובם הגדול של האתרים ברחבי המדינה מהווים "מטעני אש פוטנציאליים....".

בישיבה שהתקיימה בנובמבר אותה שנה אצל השר לקליטת העלייה, בהשתתפות מנכ"ל משרדי הפנים, משב"ש והקליטה והעלייה ונציגי משרד האוצר ועמידר, הוחלט, בין השאר, שמשב"ש יזום עם משרדי הקליטה והאוצר דיון דחוף בשאלת הזמניות של האתרים וכן יגיש לוח זמנים להתקנת מטפים, גלגילונים, זרנוקים וגלאי אש בכל האתרים. עוד סוכם, שיש לדלל מבנים באתרים כדי לאפשר גישה למכוניות לכיבוי אש, ולהציב כבאית בכל אתר המרוחק מרחק נסיעה של יותר מ-25 דקות מתחנה לכיבוי אש.

לבקשת השר לקליטת העלייה שבה הוועדה ובחנה אמצעי בטיחות חלופיים למתזי המים. בחוות דעת מדצמבר אותה שנה היא העריכה שהאמצעים החלופיים רחוקים מלתת פתרון לבעיית סכנת הדליקות באתרים, בעיקר בגלל תוספות בנייה מסוכנות ובלתי חוקיות שבנו העולים. הוועדה

המליצה להתקין מייד מחוץ למבני המגורים מטפים, גלגילונים וזרנוקים; לקבוע נקודות כיבוי מקומיות מאוישות בצופים לאיתור אש מתלקחת ובצוותי כיבוי אש מקרב העולים; לעשות ניסוי בצבעים מעכבי אש ולבחון התקנת לוחות בידוד מגבס במבנים.

עד מועד סיום הביקורת, דצמבר 1993, לא נעשה באתרים דילול מבנים; לא הוצבו בהם כבאות אש; לא הוקמו נקודות כיבוי מקומיות מאוישות בצופים לאיתור אש מתלקחת ובצוותי כיבוי אש מקרב העולים; ולא הותקנו בהם מסכי מים ומתזי מים אוטומטיים שהוועדה המליצה עליהם.

2. בתחילת נובמבר 1992 בדק קצין הביטחון של המשרד את האמצעים להתגוננות מפני אש ב-17 אתרים. בדיקתו העלתה, כי באתרים היו מפגעי בטיחות שונים וחסרו בהם אמצעי כיבוי אש לסוגיהם.

במהלך 1993 לא בדק המשרד אם תוקנו הליקויים בתחום זה, ובעיקר אם הוספו אמצעים לכיבוי אש, כפי שדרשו הוועדה ונציבות כבאות והצלה. רק באוגוסט אותה שנה, בעקבות פנייתו של משרד מבקר המדינה, קיבל המשרד דוח עדכני בנדון. הנתונים שנתקבלו הראו, שהיו באתרים מפגעי בטיחות חמורים, וכי לא נעשו הפעולות הדרושות לתיקון המצב.

בתשובת המשרד למשרד מבקר המדינה נמסר, כי בעקבות קבלת הדוח מן האתרים הושלמה חלוקת מטפי כיבוי האש לכל מבני המגורים בכל האתרים, וכן הותקנו גלגילונים וברזים לכיבוי אש.

3. בגלל העדר אמצעים לכיבוי אש, לא אישרה נציבות כבאות והצלה למגורים אף אחד מ-21 האתרים, ואף לא את חיבורם למערכת החשמל הארצית. אף על פי כן חוברו 19 אתרים לרשת החשמל. בשני האתרים הנותרים - חולדה ומזור - הותקנו גנרטורים. בסוף ינואר 1993 ביקש המשרד ממשרד הפנים לפעול בדחיפות לחיבור שני האתרים האלה לרשת החשמל, בנימוק שהשימוש בגנרטורים התגלה כמסוכן.

ביקורות שעשו בשני האתרים במארכ 1993 וביוני אותה שנה קצין מניעת שריפות ארצי וקציני הכבאות הראו, שעדיין לא ננקטו בהם אמצעי הבטיחות הדרושים למניעת דליקות. ברם, בסוף יוני אותה שנה אישרה נציבות כבאות והצלה במשרד הפנים את חיבור שני האתרים לרשת החשמל הארצית, לאחר שקיבלה את הבטחת המשרד להתקין לאלתר את האמצעים החסרים באתרים. אתר מזור חובר לרשת החשמל בספטמבר אותה שנה, אף שלא הותקנו בו מתזי מים כדרישת הנציבות. באתר חולדה לא הותקנו מתזים והוא לא חובר לרשת החשמל.

אבטחת האתרים

האחריות לאבטחת 21 האתרים המאוכלסים בעולים מאתיופיה הוטלה על גורמי הביטחון השונים על פי חלוקה גיאוגרפית. באמצע 1991 מונתה ועדה בין-משרדית כדי לקבוע את צורכי הביטחון באתרים. דוח הוועדה אושר באפריל 1992 בוועדת השרים לענייני קליטה ועלייה. נקבעו אמצעים שונים (כוח אדם, מכשירי קשר, דרכי גישה, גידור ותאורה היקפית) לאבטחת האתרים, על פי סוגי היישובים, מקומם ונתוני האוכלוסייה השוכנת בהם.

משרד מבקר המדינה בדק את סדרי אבטחת האתרים והעביר את ממצאי הביקורת בתחום זה לטיפולם של הגורמים הנוגעים בדבר.

שירותי חינוך לעולי אתיופיה

שכר לימוד במעונות יום

1. המשרד רואה חשיבות רבה בשילובם של ילדי העולים מאתיופיה במעונות יום, כיוון שהדבר מאפשר את יציאת האימהות לעבודה ומזרז את תהליך האינטגרציה החברתית של הילדים.

כדי לעודד את העולים לשלוח את ילדיהם למעונות יום בשנת הלימודים התשנ"ג, הקצה המשרד בסל הקליטה סכום חודשי של 175 ש"ח לילד למימון שכר הלימוד. סכום זה נועד לתשלום לגופים המפעילים את מעונות היום (ארגוני נשים ורשויות מקומיות). סכום חודשי נוסף של כ-400 ש"ח לילד שילם, ישירות לגופים המפעילים, האגף לתעסוקה ולמעמד האשה במשרד העבודה והרווחה.

לפי נתוני המשרד, היה המספר הכולל של הילדים שהיו זכאים למעונות יום בשנת הלימודים התשנ"ג - 1,765. בפועל למדו במעונות היום באותה שנה רק 1,477 ילדים (83.7%); 288 ילדים (16.3%), שהוריהם קיבלו סיוע לתשלום שכר הלימוד, לא למדו כלל במעונות היום. התברר, כי 100 מבין 127 ילדי אתר בארותיים לא למדו בגלל מחסור בכיתות לימוד (ראה להלן "הקצאת מבנים למעונות יום ולגני ילדים"); ו-188 ילדים מאתרים אחרים לא צורפו בידי הוריהם למסגרת לימודים זו. כך לדוגמה, בדיווח שקיבל המשרד על אתר חצרות חפר נאמר, "בסוף שנת הלימודים התשנ"ב חדלו ילדים באתר לבקר במעונות יום ... ולמעשה הם מסתובבים באפס מעשה".

בתשובת המשרד למשרד מבקר המדינה נמסר, כי הסיוע בסל הקליטה נועד להקנות לעולים הרגלי צריכה, וללמדם להזדקק לשירותים בסיסיים שונים ולשלם תמורתם. לכן השאיר המשרד בידי העולים את שיקול הדעת ואת ההחלטה אם לשלוח את ילדיהם למעונות היום ולשלם בתמורה את שכר הלימוד. עוד מסר המשרד, כי חרף פעולות הסברה והדרכה מוגברות בדבר החשיבות הנודעת ללימודים במעונות היום, בחרו מקצת העולים להשתמש בכספי הסיוע למטרות אחרות.

2. במחצית השנייה של 1992 הודיעו הגופים המפעילים למשרד, כי לא עלה בידם לגבות את שכר הלימוד בעד יוני - אוגוסט 1992 מהורי 961 ילדים ב-11 אתרים.

בסוף דצמבר 1992 ובמארס 1993 שילם המשרד לגופים המפעילים סכום כולל של 505,118 ש"ח. בד בבד ניכה המשרד סך של 617,750 ש"ח מכספי הסיוע המגיעים ל-1,765 ילדים בחודשים דצמבר 1992 וינואר 1993, ובכך למעשה ניכה כספים גם ממשפחות ששילמו את מלוא שכר הלימוד. המשרד לא החזיר למשפחות אלה את הכספים שניכה מהן.

לדעת מבקר המדינה, נכון היה לנכות את שכר הלימוד אך ורק מכספי הסיוע של 961 המשפחות שלא שילמו את שכר הלימוד; מכל מקום, עתה יש להחזיר לאלתר ליתר המשפחות את הסכומים שנוכו מכספי הסיוע שלהן, לפי ערכם ביום ההחזר.

3. בזיכרון דברים שנחתם בין המשרד לבין כל אחד מהגופים המפעילים הוסכם, שהתשלום בעד יוני - אוגוסט 1992 יהיה לפנים משורת הדין, וכי לא יהיו להם דרישות נוספות מן המשרד או ממשרדי ממשלה אחרים או מן הסוכנות היהודית. אולם שלא על פי המוסכם, דרשו הגופים המפעילים מן המשרד במחצית הראשונה של 1993 שכר לימוד בסכום כולל של כ-449,000 ש"ח שלא עלה בידם לגבות מן העולים בספטמבר - דצמבר 1992.

המשרד שב וניכה סך של 948,000 ש"ח מכספי הסיוע שהגיעו לעולים באפריל ובמאי 1993, וכמו בפעם הקודמת - גם ממשפחות ששילמו את שכר הלימוד כנדרש (291,000 ש"ח מ-838 משפחות), וגם הפעם הוא לא החזיר להן את הכספים שניכה. אך בשונה מהפעם הקודמת, הפעם הוא גם לא שילם לגופים המפעילים את שכר הלימוד שלא הצליחו, כזכור, לגבות.

בתשובתו למשרד מבקר המדינה הודיע המשרד, כי בתחילת אוקטובר 1993, בעקבות הביקורת, הוא הורה להחזיר עד סוף דצמבר אותה שנה סכום כולל של 291,000 ש"ח למשפחות העולים ששילמו את שכר הלימוד בעד ספטמבר - דצמבר 1992. עוד הודיע המשרד, כי אין בכוונתו להחזיר 208,000 ש"ח ליתר המשפחות, כיוון שאין שולחות את ילדיהן למעונות יום. עוד מסר, כי משרד האוצר מתנגד לתשלום שכר הלימוד בסך 449,000 ש"ח לגופים המפעילים.

4. ביוני 1993 הפסיק המשרד את תשלומי סל הקליטה לעולי אתיופיה באתרי הדיור הזמני שתקופת זכאותם לסיוע זה תמה. ההקצבה המיוחדת למעונות יום פסקה אפוא גם היא. באוגוסט אותה שנה הפסיק גם משרד העבודה והרווחה את השתתפותו במימון שכר הלימוד. משום כך התעורר חשש, שעולים שעד אז שילמו את שכר הלימוד כסדרו יחדלו לשלם, או יוציאו את הילדים מן המעונות לפני תום שנת הלימודים, או לא ירשמו את הילדים ללימודים בשנת התשנ"ד. סוגיה זו עמדה במרכזם של דיונים שניהלו משרדי הממשלה עם הגופים המפעילים במאי - יוני 1993. בתחשיב שהציג אחד הגופים המפעילים נקבע, שהמשך ההפעלה של המעונות ביוני - אוגוסט אותה שנה תעלה כ-1.1 מיליון ש"ח, ואם ייסגרו המעונות - יהיה צורך לפצות עובדים שיפוטרו, וירדו לטמיון השקעות בציוד, במבנים ובגידור המעונות (ראה להלן). הנזק הצפוי נאמד בכ-2.6 מיליון ש"ח.

במאי אותה שנה הטילו שר האוצר והשר לקליטת העלייה על צוות משותף של המשרד ושל אגף התקציבים לפעול להמשך השתתפותם של ילדי העולים האתיופים במעונות היום עד סוף שנת הלימודים התשנ"ג בלבד. עוד החליטו, כי לא יינתן סיוע אחרי 15.8.93, ואף לא תועלה דרישה למימון שכר הלימוד לאחר תום הזכאות. על יסוד החלטה זו קיבל המשרד בסוף יולי אותה שנה תקציב בסך 750,000 ש"ח למימון שכר הלימוד בתקופה יוני - אמצע אוגוסט אותה שנה.

נוכח החשיבות הנודעת לשילוב ילדי העולים בגיל הרך במעונות היום, וכדי למנוע שהילדים יסתובבו באפס מעשה, גיבשו משרדי הממשלה בסוף אוגוסט אותה שנה הסדר הפעלה חדש של מעונות היום בהתשנ"ד: הם יופעלו במתכונת מצומצמת בין השעות 07.00 - 13.30 כפעוטונים עם ארוחה חמה, וילמדו בהם כ-1,000 פעוטות בני שנה - שלוש שנים. שכר הלימוד החודשי יהיה 380 ש"ח לילד, מזה 110 ש"ח השתתפות ההורים, והיתר - מתקציבי המשרדים הנוגעים בדבר.

הקצאת מבנים למעונות יום ולגני ילדים

588 מבין 1,477 הילדים שלמדו במעונות יום בשנת הלימודים התשנ"ג שולבו במעונות שהוקמו ופעלו בתוך האתרים; 889 ילדים הוסעו מדי יום ביומו למעונות שמחוץ לאתרים.

ב-1992 תרמה עמותה בארה"ב 20 מבנים לצורכי קליטת עולים, והם נמסרו לעמידה. בתחילת דצמבר אותה שנה הוחלט, כי החל בינואר 1993 ישמשו המבנים מעונות יום לכ-500 ילדים מאתיופיה בתשעה אתרים, כדי שלא יהיה צורך להסיעם אל מחוץ לאתרים. שלושה מהמבנים האלה יוצבו באתר בארותיים עבור 100 ילדים שמתחילת השנה לא למדו כלל בשל מחסור בכיתות לימוד באתר ומחוצה לו (ראה לעיל).

בסוף דצמבר 1992 ביקש המשרד מעמידר להציב את המבנים בתשעה אתרים עד אמצע ינואר 1993 בתקציב של 1.25 מיליון ש"ח. עמידר מסרה את עבודת ההצבה לקבלן ודרשה את סיומה עד סוף מארס אותה שנה, אולם ההצבה הסתיימה רק בסוף מאי.

התברר שהיה צורך לעשות שינויים פנימיים במבנים כדי שיתאימו לייעודם, אך לעמידר נודע על כך רק בפברואר 1993, אחרי שכבר הציבה 13 מבנים בחמישה אתרים. השינויים הפנימיים הושלמו במאי אותה שנה.

הצורך לגדר מעונות יום ולסלול דרכי גישה אליהם מעוגן ב"פרוגרמה והנחיות לתכנון מעונות יום" של האגף לתעסוקה ולמעמד האשה שבמשרד העבודה והרווחה. בפברואר - מאי 1993 ביקש המשרד, לסירוגין, מעמידר לגדר 17 מבנים. עבודות הגידור של המבנים הסתיימו באמצע אוקטובר אותה שנה. אשר לסלילת השבילים למעונות, בקשה בעניין זה נמסרה לעמידר רק בתחילת מארס 1993, אך עד מועד סיום הביקורת, דצמבר אותה שנה, העבודה לא בוצעה.

מן האמור לעיל יוצא, כי בנושא הקצאת המבנים למעונות יום באתרים שרר חוסר תיאום בין המשרד לבין עמידר והיתה אי-בהירות בהגדרת הצרכים. השימוש במבנים לא התאפשר בהתשנ"ג, ולכן היה צורך להמשיך ולהסיע מאות ילדים למעונות שמחוץ לאתרים.

בינואר 1993 עמדו באתרים 26 מבנים ריקים שנועדו לשמש כיתות גן. המבנים לא הותאמו לתפקידם ולא גודרו, אולם רק בתחילת מאי אותה שנה שלח המשרד הזמנה לעמידר לבצע את עבודות הגידור, וההזמנה נגעה ל-15 מבנים בלבד. העבודות הושלמו בסוף אוגוסט אותה שנה.

שירותי חינוך בגני חובה ובבתי ספר

1. המשרד מקצה בסל הקליטה לעולים מאתיופיה הקצבה שנתית מיוחדת בסך 1,368 ש"ח לילד למימון הוצאות החינוך בגני חובה ובבתי ספר, לרבות תשלום אגרת חינוך. בנובמבר 1992 הטילה ועדת השרים לענייני קליטת העלייה על המשרד לשלם לרשויות המקומיות במישרין את הוצאות החינוך בגני החובה ובבתי הספר הנוגעות לאגרת שירותים, לטיפול שנתי, לספרי לימוד, ולפעולות העשרה ותרבות. הוחלט, כי התשלום הישיר לרשויות המקומיות יהיה בסכום של 700 ש"ח לשנה בעד כל תלמיד מעולי אתיופיה שעלה לישראל אחרי 1.12.90, התגורר בתחומי הרשות המקומית החל ב-1.12.92 ולמד במוסד חינוכי מוכר, למעט מוסד של עליית הנוער. הסכום שיוצא מכספי ההקצבה המיוחדת שבסל הקליטה, יועבר לרשויות המקומיות במשך השנה בשלושה שיעורים, 233 ש"ח כל אחד, כנגד הצגת רשימות התלמידים מן האתרים הלומדים במסגרות החינוך השונות.

בדצמבר 1992 ובאפריל ובמאי 1993 שילם המשרד ל-24 רשויות מקומיות את התשלומים הראשון והשני, והעביר אליהן סכום כולל של כ-2 מיליון ש"ח כנגד הצגת רשימות של 4,422 תלמידים מהאתרים. לפי נתוני המשרד, מספר תלמידים שבעדם היה צריך לשלם את הוצאות החינוך היה 5,393.

רוב הילדים למדו מחוץ לאתרים, מקצתם במוסדות חינוך של הרשות שהאתר היה בתחום שיפוטה ומקצתם במוסדות חינוך של רשויות אחרות המרוחקות מן האתר. כך לדוגמה, ילדי אתר חצרות יסף, מהם, יותר מ-1,000 ילדים, היו מפוזרים בכ-40 מוסדות חינוך באזור הצפון.

לפי החלטת המשרד מנובמבר 1992, יועד תשלום ההקצבה לרשויות המקומיות שבתחום שיפוטן מצויים האתרים, ולא לרשויות שבמוסדותיהן לומדים הילדים. נמצא, כי המשרד שילם פעמיים

סך של 22,834 ש"ח בעד 98 תלמידים מאתר נווה עובד - פעם למועצה האזורית עמק הירדן ופעם לעיריית טבריה. בדומה לכך שילם המשרד סך של 23,300 ש"ח בעד 50 ילדים מאתר בת חצור - פעם למועצה אזורית באר טוביה ופעם לעיריית אשדוד.

כאמור, הסכומים שהעביר המשרד לרשויות המקומיות נועדו לממן את שירותי החינוך של ילדי עולים מאתיופיה. נמצא, כי המשרד לא הקפיד לשלם רק בעד תלמידים מקרב עולי אתיופיה, וכי שילם גם בעד תלמידים שעלו ממדינות חבר העמים: למועצה המקומית חצרות יסף הוא שילם סכום כולל של כ-70,000 ש"ח; ולמועצה האזורית חוף הכרמל - כ-114,400 ש"ח.

בעקבות הביקורת, הודיע המשרד ביוני 1993 לרשויות המקומיות שצוינו לעיל על כוונתו לנכות מן התשלומים שיגיעו להן להבא את הסכומים ששולמו להן בטעות. בתשובת המשרד מבקר המדינה נמסר, כי הטעויות שנפלו בביצוע התשלומים לרשויות המקומיות דלעיל תוקנו, ושהאחראים להן ננזפו.

2. המשרד לא בדק אם ההקצבה שהעביר לרשויות המקומיות הגיעה לתעודתה - גני הילדים ובתי הספר - ואם אלה העניקו את מלוא שירותי החינוך לתלמידים. במשרד התקבלו תלונות של הורים לילדים מאתיופיה על שנדרשו לממן מכיסם את שירותי החינוך. רק בתחילת יוני 1993, בעקבות שאלות שהפנה משרד מבקר המדינה אל המשרד, ביקש המשרד ממנהלי האתרים לברר את היקף שירותי החינוך שגני הילדים ובתי הספר סיפקו לילדי עולים מאתיופיה, ואם גבו מן ההורים כספים תמורתם. התשובות שקיבל המשרד ממנהלי ארבעה אתרים מבין עשרה מנהלים שהשיבו לשאלות הראו, כי לא תמיד הועברו כספי ההקצבה מן הרשויות המקומיות לבתי הספר. מסיבה זו היו שירותי החינוך שניתנו לילדי העולים חלקיים בלבד, או שנגבו בעדם כספים מהורי התלמידים.

אולפני המשך

הקניית השפה העברית לעולי אתיופיה שהגיעו לארץ ב"מבצע שלמה" אמורה היתה להיעשות בשני שלבים: בשנה הראשונה לעלייה, בהיותם במסגרות מעבר של הסוכנות היהודית - באולפן ראשוני במשך עשרה חודשים, שבמהלכם ירכשו יכולת לדבר עברית קלה וידע בסיסי בקריאה ובכתיבה; ובשנה השנייה, בהיותם באתרים (או מחוצה להם) - באולפן המשך לאורך חמישה חודשים. לימודי ההמשך נועדו לעולים המבקשים להעמיק את ידיעתם בשפה ולהעשיר את הידע שלהם במורשת ישראל ובתכנים של העולם המודרני.

על יסוד הערכות שהתגבשו במשרד ובמשרד החינוך והתרבות נקבע, כי במהלך 1993 יהיה צורך בהפעלת 350 כיתות של אולפני המשך עבור 5,000 עולים. בפועל, בין פברואר למאי אותה שנה הופעלו ב-16 אתרים רק 99 כיתות שבמסגרתן למדו 1,443 עולים. בארבעה אתרים (מבועים, מעגלים, נווה כרמל ובארותיים) לא נפתחו כלל כיתות לימוד, ובאחד (צוחר) - הופסקו הלימודים זמן קצר לאחר שהתחילו. ברוב האתרים שהופעלו בהם אולפני המשך, ואשר אוכלסו כל אחד במאות משפחות של עולים, הוקמו רק כיתות ספורות. לדוגמה, במזור ובגבעת המטוס הופעלה בכל אתר כיתה אחת ל-15 עולים; ובנחל בקע - שלוש כיתות עבור כ-60 עולים. עד סוף יוני אותה שנה סיימו את לימודיהם באולפני המשך רק כ-800 עולים.

בסוף 1992 החליט המשרד לעצור את הפעלת אולפני ההמשך כדי לבחון את תכניות הלימוד, נוכח מיעוט ההישגים בהקניית השפה העברית לעולי אתיופיה. צוות היגוי בין-משרדי התבקש לבחון רעיונות שונים להתאמת ההוראה לנתוני המיוחדים של העדה האתיופית. בתחילת מארס

1993 אישר הצוות תכנית לימודים מיוחדת, אולם עד מועד סיכום הביקורת, דצמבר אותה שנה, היא לא הובאה לדפוס.

שירותי בריאות לעולי אתיופיה

עם העברת האתרים לאחריותו העריך המשרד, כי בגלל צורכי הבריאות המיוחדים של עולי אתיופיה יהיה צורך להפעיל באתרים מרפאות ותחנות לבריאות המשפחה בהיקף גדול מן המקובל במסגרות קהילתיות ותיקות ומבוססות. קופת החולים הכללית, שרובם הגדול של עולי אתיופיה מבוטחים בה, היתה אז, לדברי המשרד, בעיצומו של משבר כספי, והתקשתה לפתוח מרפאות באתרים, כיוון שלא היו לה כוח אדם ואמצעים מספיקים. עד תחילת 1993 הופעלו בהדרגה רק ב-15 אתרים מרפאות ותחנות לבריאות המשפחה של קופת החולים הכללית או של קופת החולים לעובדים לאומיים. ביתר האתרים נאלצו העולים לפנות למרפאות ולתחנות לבריאות המשפחה של יישובים סמוכים ואף מרוחקים.

בנובמבר 1992 בדק המשרד את טיב השירות במרפאות של קופת החולים הכללית ב-11 אתרים. בדיקתו העלתה, כי תפקוד המרפאות בשישה אתרים היה חלקי או לקוי: השירות הרפואי לתושבי נחל בקע ובארותיים ניתן במרפאות של יישובים מרוחקים מהאתרים. בחולדה, במזור, בכדורי ובנווה עובד הופעלו המרפאות בלא שירותי משרד ובלא בתי מרקחת, ובשעות הבוקר בלבד, במספר ימים קצוב במשך השבוע. משום כך היתה צפיפות במרפאות, השתרכו בהן תורים ארוכים, ותושבי האתרים לא קיבלו את מלוא השירותים הדרושים להם.

במרצ 1993 לא ביקש המשרד עוד פרטים על מצב שירותי הבריאות באתרים וגם לא דווח לו בעניין זה. לפי בקשת משרד מבקר המדינה, נתקבל דוח לסוף אוגוסט אותה שנה מ-21 האתרים, ולפיו רמת השירות במרפאות נותרה בעיקרו של דבר כמו שהיתה.

עוד באוקטובר 1992 החליט המשרד להעסיק באתרים אחיות מעשיות מקרב עולי אתיופיה, כדי להתגבר על העומס והצפיפות במרפאות. על פי ההחלטה האמורה, האחיות היו אמורות לסייע לצוותים הרפואיים ביצירת קשר עם החולים ובקביעת תורים; העסקתן תאריך שנה, במשרה מלאה, על חשבון תקציב המשרד; וקופות החולים יהיו אחראיות להיבטים המקצועיים של העסקתן והדרכתן.

משא ומתן שניהל המשרד בנושא זה בדצמבר 1992 עם קופת חולים הכללית לא הניב פירות, מאחר שהקופה לא הסכימה שיתקיימו קשרי עובד-מעביד בינה לבין האחיות. קופת חולים לעובדים לאומיים הודיעה באותו חודש, שבחמישה אתרים חסרות במרפאותיה אחיות, והציעה לחתום לאלתר על הסכם להעסקתן. בקשת הקופה לא נענתה. בסוף אותו חודש הסכים משרד הבריאות להעסיק 20 אחיות באמצעות עמותת שלו, אך גם הפעם לא נעשה דבר.

המשרד ניהל את המגעים עם קופות החולים ועם משרד הבריאות בלא שהיה לו תקציב להעסקת האחיות. רק ביולי 1993 קיבל המשרד תקציב בסך 350,000 ש"ח להעסקת האחיות, אולם עד מועד סיום הביקורת, דצמבר 1993, לא הוחל בהעסקתן.

באוקטובר 1992 מינה מנכ"ל משרד הבריאות צוות בין-משרדי לקביעת תכניות ההדרכה וההסברה למניעת מחלות זיהומיות, ולמניעתן של מחלות מין בכלל ושל מחלת האיידס בפרט בקרב עולי אתיופיה. במסקנותיו מאמצע דצמבר אותה שנה המליץ הצוות להפעיל תכניות הדרכה שונות, ולתגבר את כוח האדם במערכת הבריאות שתטפל במניעת מחלות זיהומיות. כמו כן המליץ הצוות להוסיף עובדים

סוציאליים לצוותי הייעוץ במרכזי איידס שיש בהם יותר מ-50 נשאים של המחלה, ולשלב את 20 האחיות האתיופיות האמורות בצוות הטיפולי המונע. עד מועד סיום הביקורת, דצמבר 1993, לא יצאה התכנית האמורה אל הפועל.

פעולות לפינוי האתרים

תכנית מתאר ארצית לאתרים לדיור מיידית ומיידית מספר 33 קבעה, כאמור, שבתום חמש שנים מיום אישור התכנית (יוני 1991) יפורקו או יסולקו המגורים הזמניים על תשתיותיהם וייעודי הקרקע שהיו בתוקף לפני אישור התכנית יחזרו לקדמותם. האחריות להסרת המבנים הזמניים מוטלת על משב"ש.

1. בדצמבר 1992 מינה מנכ"ל משב"ש ועדה בין-משרדית לגיבוש תכניות לפינוי האתרים. לוועדה מונו נציגים ממשב"ש, ממשרד האוצר, מהמשרד לקליטת עלייה ומעמיד. דוח הוועדה הוגש במאס 1993. במכתב הלוואי שצורף לדוח ציין יו"ר הוועדה, כי תהליך הפינוי עלול להיות ממושך, וכי אין לצפות לפינוי מרבית האתרים בתוך זמן קצר, ולו רק מפאת היקפו של המבצע, הכרוך בפינוי של כ-50,000 נפשות.

הוועדה ראתה ברכישת דירה באמצעות הסיוע הכספי הניתן בתנאים נוחים לכלל העולים, ולעולי אתיופיה במיוחד, את פתרון הדיור המועדף לרוב תושבי הדיור הזמני. פתרונות דיור בדמי שכירות נמוכים יינתנו רק למגור מצומצם של תושבי האתרים (משפחות שיש בהן בעיות רפואיות, קשישים, נכים ומשפחות חד-הוריות). הוועדה סברה שלפי שעה אין ליצור מערכות סיוע ייחודיות עבור תושבי האתרים, וכי יש לנצל עד תום את כלי הסיוע הקיימים לפני הפעלת תכניות סיוע נוספות עבורם. הוועדה הציעה לתגבר את מאמצי ההסברה והשיווק באתרים, וציינה כי הפריסה הרחבה של האתרים ביישובים רבים מקשה על ניהול תהליך הפינוי ומחייבת התמקדות באתרים בעייתיים.

הסיוע לרכישת דירה הניתן למשפחת עולים מארצות המצוקה שהם חסרי דיור, כולל הלוואה, מענק מותנה והלוואה עומדת. ההלוואה צמודה ב-80% למדד, נושאת ריבית של 4% וניתנת לתקופה של 28 שנים. המענק המותנה וההלוואה העומדת הופכים למענק מלא, אם רוכש הדירה נשאר בעל הדירה במשך 15 שנה. המענק המותנה הופך למענק מלא גם אם בעל הדירה מוכר אותה ורוכש דירה אחרת במקומה. כל עוד עמד רוכש הדירה בתנאים אלה, עליו לפרוע את ההלוואה בלבד.

הסיוע הניתן למשפחת עולים מאתיופיה הוא בשיעור של עד 99% ממחיר דירה, וסכומו, הנקבע על פי מספר הנפשות במשפחה, נע ב-1993 בין כ-155,000 ש"ח לכ-295,000 ש"ח. עיקרו של הסיוע, סכום שבין 114,000 ש"ח לכ-270,000 ש"ח בהתאמה, הוא מענק מותנה והלוואה עומדת. ההלוואה, בסכומים של 25,000 ש"ח וכ-41,000 ש"ח, נפרעת בתשלומים חודשיים של 125 ש"ח וכ-200 ש"ח, בהתאמה.

הסיוע הניתן למשפחות עולים מארצות המצוקה האחרות, ובהן מדינות חבר העמים, נקבע על פי מספר הנפשות במשפחה ונע ב-1993 בין 97,000 ש"ח ל-145,000 ש"ח. הסיוע הניתן במענק מותנה נע בין 25,000 ש"ח לכ-47,000 ש"ח, והשאר בהלוואה, בסכומים הנעים בין 72,000 ש"ח ל-103,000 ש"ח, הנפרעת בתשלומים חודשיים שסכומיהם נעים בין כ-360 ש"ח לכ-510 ש"ח.

בעקבות המלצות הוועדה הבין-משרדית החליט משב"ש על הפסקת האכלוס של האתרים למעט אכלוס האתרים בעולי אתיופיה השוהים עדיין בבתי מלון, אכלוס אתרים קטנים במושבים

ובקיבוצים ואכלוס קרוונים במוסדות להשכלה. הקרוונים שלא אוכלסו ואלה המתפנים מדייריהם מועברים מן האתרים לאתרי איסוף לקרוונים.

2. כדי לתגבר את מאמצי שיווק הדירות לתושבי האתרים, הוקמו במאוס 1993 משרדי מכירות של חברת "שיכון ופיתוח" ב-11 אתרים גדולים. במשרדים אלה נמכרות דירות שנרכשו בידי המדינה מהקבלנים. ביולי 1993 הוקמה במשב"ש מינהלת, שמכנהים בה ראש מינהלת וסגנו, שמונה מנהלי אתרים ותשעה סגנים למנהלים. המינהלת פעלה ב-15 אתרים גדולים שמתגוררות בהם 3,700 משפחות של עולים ממדינות חבר העמים, 400 משפחות ותיקות וכ-2,400 משפחות של עולים מאתיופיה. בתחילת 1994 עמדה המינהלת לפעול ב-17 אתרים נוספים שמתגוררות בהם 1,000 משפחות של עולים ממדינות חבר העמים, 800 משפחות ותיקות ו-400 משפחות של עולים מאתיופיה. אנשי המינהלת עושים ביקורי בית, מוסרים מידע על הסיוע לרכישת דירות, מייצעים בענייני דיור ומעודדים רכישת דירות. המינהלת מתמקדת בטיפול בעולים ממדינות חבר העמים ובישראלים ותיקים.

ממאוס ועד לסוף דצמבר 1993 חתמו על חוזים לרכישת דירות 1,161 משפחות של עולים ממדינות חבר העמים, 541 מהם תושבי אתר נחל בקע, ו-21 משפחות של ישראלים ותיקים.

טרם הוחל בפעולות בהיקף רחב למציאת פתרונות דיור של קבע לקבוצות אוכלוסייה בעלות בעיות מיוחדות (משפחות חד-הוריות, קשישים ונכים), שידן אינה משגת לרכוש דירה. בתשובת משב"ש למשרד מבקר המדינה מדצמבר 1993 נאמר, כי המינהלת כבר איתרה את מי שזכאים לפתרונות דיור בשיכון ציבורי - נכים, קשישים ומשפחות חד-הוריות - בסך הכל 1,087 בתי אב; המינהלת החלה, בתיאום עם מחלקות האכלוס במחוזות משב"ש, להקצות להם דירות מתוך מלאי הדירות שהועברו לשכירות.

3. באמצע פברואר 1993 עשה המשרד ניסוי שנמשך שישה שבועות לפינוי עולים מאתיופיה משלושה אתרים (כדורי, נווה כרמל וחולדה) ומשני מרכזי קליטה, לדירות קבע. לשם כך הוקמו במשרד הראשי מטה בראשות המנכ"ל וצוותי הפעלה, ובכל אחד מריכוזי העולים שנכללו בניסוי - צוותי שדה. עד סוף אפריל אותה שנה עלה בידי המשרד להניע 86 משפחות לחתום על חוזים לרכישת דירות.

המשרד המשיך בפעולה זו, ועד סוף דצמבר אותה שנה עלה בידו להניע 1,160 משפחות של עולי אתיופיה מ-21 האתרים שבאחריותו - היינו יותר מ-30% מכלל המשפחות ששהו באתרים אלה בסוף 1992 - לחתום על חוזים לרכישת דירות. נוסף על כך רכשו דירות 635 משפחות של עולים מאתיופיה ששהו במרכזי קליטה - כמעט 32% ממספר המשפחות שהיו במרכזי קליטה ובבתי מלון בסוף 1992.

תהליך הפינוי של האתרים הוא קשה וממושך. סביר להניח כי המשפחות המביעות נכונות לעזוב את האתרים ולרכוש דירות בשלב הראשוני של הפינוי, נמנות עם האוכלוסייה החזקה יחסית מבחינה כלכלית וחברתית. האוכלוסייה החלשה יחסית תגלה נכונות פחותה לעבור ממקום למקום ותתקשה יותר להיחלץ מהאתרים. בעיית פינוי של אוכלוסיות, שמסיבות שונות לא יהיו מוכנות להתפנות, עלולה להתעורר ביתר שאת בעתיד. על משב"ש והמשרד לגבש תכניות אופרטיביות ולפעול נמרצות לחיסול האתרים, ולבדוק אם בקצב הפינוי הנוכחי יש סיכוי שבתוך שנתיים וחצי - פרק הזמן שנותר עד תאריך היעד - אכן יפנו כל האתרים, ותושביהם ישוכנו בדירות קבע.

אתרי דיור זמני יוצרים בעיות העלולות לפגוע בקליטתם ובהתערותם של העולים המתגוררים בהם בחברה הישראלית: המגורים באתרים, שרבים מהם נבנו בריחוק משכונות מגורים, כופים על העולים ניתוק יחסי מהאוכלוסייה הוותיקה; באתרים נוצר ריכוז של אוכלוסייה חלשה במקום אחד; הדיור באתרים עלול להמשך זמן רב עד למציאת פתרון דיור של קבע.

אכלוס קרוונים הנוטים להתקלקל בדיירים שאינם אמונים על השימוש בהם גרם בעיות של אחזקה לקויה ובלאי מואץ של המבנים. משרד מבקר המדינה העלה, כי משרדי הממשלה הנוגעים בדבר ועמידר לא נערכו מבעוד מועד לתחזוקת הקרוונים וכי הדבר פגע באיכות החיים של הדיירים.

בספטמבר 1992 קיבל המשרד לקליטת העלייה אחריות על הטיפול בעולי אתיופיה ב-21 אתרים. המשרד יחד עם משרדי ממשלה אחרים קיבלו כמה וכמה החלטות בעניין הקמתם של תשתיות ושירותים קהילתיים באתרים לרווחת העולים. לא כל ההחלטות האלה מומשו בזמן או מומשו במלואן; התחזוקה השוטפת, הטיפול הסביבתי, מערכות כיבוי האש, האבטחה, שירותי החינוך ושירותי הבריאות הוסדרו באיחור רב ולא במידה הנדרשת.

תהליך הפינוי של האתרים הוא קשה וממושך. בעיית פינוי של אוכלוסיות שמסיבות שונות לא יהיו מוכנות להתפנות, עלולה להתעורר ביתר שאת בעתיד. על משב"ש והמשרד להיערך לטיפול בבעיה זו ולפעול נמרצות לפינוי האתרים.